

ПУТНИК СА ДАЛЕКОГ НЕБА

Милош Црњански у причи

приредио
Милован Марчетић

■ Laguna ■

Copyright © овог издања 2013, ЛАГУНА

Фотографија на насловној страни објављује се захваљујући љубазности Задужбине Милоша Црњанског и пищевог легата у Народној библиотеци Србије.

Е D I C I Ј A
ТАЛАСИ

Књига 8

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

ПУТНИК СА ДАЛЕКОГ НЕБА

САДРЖАЈ

Милорад Павић, СМРТ МИЛОША ЦРЊАНСКОГ 9

* * *

Мирослав Јосић Вишњић, ПРИЧА О ЦРЊАНСКОМ . . . 17

Јовица Аћин, ИСТА РЕКА 35

Ђорђе Писарев, ПРОСТИРУ НОЋ 45

Љубица Арсић, ПОТПУРИ 53

Вуле Журић, ОДЛАЗАК У КИЛЕНЦ 63

Весна Перић, БОЈА ПРИВИЂЕЊА 77

Сава Дамјанов, ЈЕЗИК НАШ НАСУШНИ 93

Мирослав Тохољ, ФИЛОСОФИЈА ПАЛАЧИНКЕ 107

Михајло Пантић, НАД ВОЗОВИМА
КОЈИ ОДЛАЗЕ У СВЕТ 121

Горан Самарџић, ЗАВОДНИК ЛИКОМ И ДЕЛОМ . . . 139

Радован Бели Марковић, ТРИОЛА ЗА ЦРЊАНСКОГ. 147

Миодраг Раичевић, ОНО ШТО ИЗГУБИШ У СРЦУ. . . 159

Љиљана Ђурђић, ПРЕ ПОВРАТКА	179
Милицав Савић, ЛАЖЕ ХОМЕР	195
Зоран Ђирић, ДОСИЈЕ „ЦРЊАНСКИ“	203
Мухарем Баздуљ, БРОНЗАНА РУКА	223
Срђан Вучинић, ЧЕГА СЕ НАЈВИШЕ БОЈИШ	237
Слободан Тишма, СУМАНТРА	243
Васа Павковић, САН О ПЛОДУ НАРАНЦЕ.	253
Весна Капор, СЕНКЕ.	259
Александар Прокопијев, МАЦА НА ПРАГУ	267
Иван Потих, МЕТАК	285
Миленко Пајић, ПАСТОРАК КАЗАНОВЕ.	295
Мића Вујичић, ОКО ЗЕМАЉСКОГ ГЛОБА	311
Ратко Дангубић, КАЛУП ЗА ЦИПЕЛЕ ЦРЊАНСКОГ	323
Срђан Срдић, <i>TODESSEHNSHUCHT</i> : КРАЈ ДНЕВНИКА	339
Миленко Стојичић, ПОСЛЕДЊИ ДРИБЛИНГ МИЛОША ЦРЊАНСКОГ	349
Светислав Басара, НЕПОЗНАТИ ДЕТАЉИ О СМРТИ МИЛОША ЦРЊАНСКОГ	363
Милован Марчетић, ЦРЊАНСКИ И КОМЕНТАРИ	371

Милорад Павић

СМРТ МИЛОША ЦРЊАНСКОГ

Свако сећање доноси буђење и свако буђење доноси једно сећање. Ако сте довољно брзи, можда ћете га ухватити.

Са тим мислима пробудио се Милош Црњански тог дана. Госпа Вида била му је спремила влашки хлеб печен у саксији, али Црњански је био стар и узео је за доручак само један залагај тог хлеба: готово све што је волео да једе, било му је одавно забрањено. Сада је већ дуго било много више обеда описаних у његовим књигама но што је њему преостало да окуша. Осећао је да су његове кости изношене и да потичу од неког другог човека, па ипак, као талас који је прешао хиљаду миља носећи своје име да га шапне обали, тако су из његове младости изгубљене у пучинама тишине до њега још увек допирале глади и шапутале своја имена, јер он им је био обала.

У подне сишао је на улицу; падао је уморни снег, путник с далеког неба. Црњански је носио у руци две новчанице и осећао се незаштићен као да сав свет зна шта ће да купи ако се види тај новац стиснут у шаку.

Код *Орача* сео је у излог и наручио пасуљ са кобасицом, порцију ћевапчића с луком и чашу вина. Седео је

над донетим ручком и гледао. Гледао је кроз време, кроз овај дан у нешто друго иза тог дана, из петка у суботу, назирући можда и крајичак недеље. И сећао се да свакој оствареној љубави треба жртвовати две неостварене, јер тада она остварена вреди колико три друге.

Тада му је поглед пао на зделу с пасуљем. Лежала је пред њиме и димила се. Тако је седео и најпре гледао у пасуљ. И мислио како сада свој посао списатеља може да осмотри са обе стране огледала. Поезија је врхунац ћутања – знао је у том тренутку Црњански – али проза је плод земље. Ако човек дуго прича приче, као што је он чинио целога живота, онда пре или после схвати да те приче, од којих сваку понавља себи или другима више пута и у више наврата, да те приче као и други плодови земље током времена бивају у оном ко их прича најпре зелене, потом током причања сазру и касније сагњију и нису више за употребу. Од тога у ком часу их узбере онај ко прича, док су зелене, кад су зреле, или пошто сагњију, зависи укус и вредност тих прича. И све дотле, приче личе на остале плодове земље...

А потом? Потом се Црњански опростио од тањира с пасуљем што се дими и подигао главу. Посматрао је један часак конобарицу како броји новац за столом у углу. Бројала је на напоље и на унутра, не прекидајући шапутање, усисавајући најпре бројке, а потом их издишући.

Али, постоји још нешто – мислио је Црњански даље, прелазећи очима сада већ на тањир са ћевапчићима и црним луком. И дрво сазрева, а не само плод што на дрвету роди. А младост дрвета не мора се подударати са младошћу његовог плода. Поред старости приче, постоји, дакле, и старост онога ко причу прича. И укус плода зависи од обе старости.

Млади приповедач по природи ствари жели да исприча причу што пре, док је још зелена. И ту греша и квари јој укус. Зато млади приповедач треба да учини оно што му најмање лежи: да савлада своју младост и да плод не откине пре но што сазри, него да га пусти нек малко презре пре но што га узбере и понуди за јело. Тако ће његова младост, с једне стране, и незрелост плода, с друге, кисело и преслатко, довести у равнотежу сокове и дати савршен укус.

И обрнуто – мислио је Црњански тог дана седећи код *Орача* у завејаном излогу. И обрнуто: стари приповедач треба увек нешто раније да узбере причу, док је она још помало незрела и накисела. Тако ће и он учинити нешто против своје природе, која се плаши опорости и тежи да плоду омогући потпуно сазревање јер је кроз дуге године навикла да чекање доноси корист. Али, управо тим преурањеним откидањем зеленог плода са остареле гране пре но што упадне у рутинско сазревање, доћи ће у равнотежу ствари и биће наравњен неки свемирски рачун. Тако се наравњује мера – мислио је Црњански тог дана – и тако се прелази са јела на пиће.

И окренуо се чаши која је стајала на столу између нетакнутих тањира с јелом. Положај тих предмета на свом столу и њихове међусобне односе доживео је као констелације небеских тела. Треба их сада само покренути – мислио је гледајући у чашу – и пратити њихове путање.

Јер – закључивао је Црњански даље – све ово досада била је прича о књижевности. Свет сам непрекидно посматрао и кушао да бих то искуство ставио у службу писања. И ово што је изнето над тањирима јела – све су закључци о књижевности. Међутим, сада је куцнуо час истине. Време је да се окрену ствари и да књижевност, за коју сам радио целог живота, поради сада бар на тренутак

за мој живот... Сећао се притом како је у Алпима видео бели дуги конац како виси у провалији прикачен врхом за стену, а ветар га њише и лелуја. Одмах је, још оног дана, знао да то, наравно, није никакав бели конац, него танушни водопад. Али сада, после толико година, знао је још нешто. Знао је да ни оно што је „конац“ лелујало и њихало није било ветар. Било је то нешто друго. Као нешто друго хтео је сада да види и књижевност.

Заменимо, дакле – закључивао је Црњански на крају – заменимо причу животом. И изведимо исте процене. Ја сам стар – настављао је гледајући у своју чашу вина – ја сам стар и плод који ми се сада указује: мој живот, ваља узбрати мало раније, нешто пре но што је сасвим сазрео. Тако ће моја старост и прерано убирање плода, који сада више није прича, него је живот, и то мој живот, доћи у равнотежу, наравнаће се она рачуница. Истина, биће мало опорости у томе нешто раније узбраном плоду, али зар нисам целог живота учио да се треба борити против своје природе да би се добио прави и најбоље подешен укус.

И тада је позвао конобара, платио нетакнути ручак и отишао кући. Црњански је умро намерно. Престао је да једе и пије и његов се живот откинуо са стабла нешто раније но што је било неопходно. Кажу да је умро љут као рис, уверен да је ипак закаснио.

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ

Милорад Павић (1929–2009), романијер, приповедач, песник, историчар књижевности, професор Филозофског факултета у Новом Саду, стручњак у области српског барока и симболизма, преводилац, члан САНУ...

Домаћу и светску славу стекао је романом *Хазарски речник* (1984), који су и критичари и публика прогласили „незаобилазним штивом новог века“, да би до данас, са близу сто превода, постао најпревођенији српски писац. Из Павићевог дела издвајамо: песничке збирке *Палимјесетји* (1967) и *Месечев камен* (1971); научне студије: *Историја српске књижевности барокног доба* (1970), *Војислав Илић и евројско јесништво* (1971), *Гаврил Стефановић Венцловић* (1972), *Историја српске књижевности класицизма и предромантизма* (1979), *Војислав Илић, његово време и дело* (1972), *Рађање нове српске књижевности* (1983), *Историја српске књижевности 2, 3, 4 – барок, класицизам, предромантизам* (1991); књиге прича: *Гвоздена завеса* (1973), *Коњи светога Марка* (1976), *Руски хри* (1979), *Изврнућа рукавица* (1989), *Стаклени јуж*. *Приче са инјернејта* (1998); романи: *Хазарски речник* (1984), *Предео сликан чајем* (1988), *Унутрашња страна ветра или роман о Хери и Леандру* (1991), *Уникати* (2004), *Друго тело* (2006); драме: *Заувек и дан више, јозоришни јеловник* (1993), *Свадба у кујашилу* (2005).

По Павићевим делима снимани су филмови, цртани стрипови, компонована музика, извођене представе... О њему и његовом делу објављено је двадесетак књига, те неколико књига разговора с њим. Добитник је низа књижевних награда и признања, између осталих Нинове награде за роман године (1985), „Андрићеве награде“ (2001), Награде „Бора Станковић“ (1992), Октобарске награде града Београда (1992).

Прича „Смрт Милоша Црњанског“ преузета је из књиге *Изврнућа рукавица*, Нови Сад 1989.

Мирослав Јосић Вишњић
ПРИЧА О ЦРЊАНСКОМ

1.

Никад га нисам срео, ни уживо слушао како говори, ни видео на улици или телевизији. Једино носим његову слику у новчанику, пластифицирао сам је да не пожути и да се не искрза.

А могу о њему да ти причам до зоре.

Постао је моја мора и брига.

Кад је умро, имао сам дванаест година. Дан његовог повратка у земљу, из егила, из емиграције, из туђине, мој је рођендан. Због тога сам и добио име Милош.

На сахрану ме мама није водила, имао сам грип и био у бунилу. Из приче знам да је снег вејао, дувао ветар, а отац се наокувао, беснео и викао, тресла се кућа: „Ти иди, иди... а дете у врућици остави у кревету! Трчи! Јурни! Видиш да бунца и да му температура не пада испод четрдесет. Бежи већ једном, закаснићеш, узми такси...“

И кум мој Видосав и мама покојна о другим писцима нису хтели ни да слушају, постојао је једино он. Звезда, у бескрајном, плавом кругу.

Какав Сремац, Матавуљ, Костић, Станковић, Кочић, Кашанин, Десница, Раичковић, Булатовић, Михаиловић, Јосић Вишњић, какав Сервантес, Достојевски, Пруст, Ман, па још и Јовановићи, Ћосићи или Петровићи...

Андрић, ко то беше!? Ни Нобелова награда није могла да их отрезни.

У кући, на застакљеној полици од крушке, имали смо можда и сва издања његових књига. Седам *Сеоба*, пет *Дневника*, осам *Ишака*, три *Лондона*, четири комплета *Сабраних дела*, па *Светиоџ Саву*, *Наше њлаже*, *Светиу Војводину*, *Наша небеса*, *Ирис Берлина*, *Кай*... А у три фасцикле, које нико није смео ни да додирује, били су уредно сложени листови истргнути из часописа, фотографије, па чак и исечци из новина.

На зиду у кујни, где је мама проводила највише времена, спремајући храну али и читајући док шерпе и лонци подрхтавају од крчкања, у раму под стаклом виси и данас слика једног радозналост дечака.

Светле очи, опуштена доња усна и клемпаве уши под сламнатим шеширом, ручице на равном корману гвозденог трицикла са гуменом трубом, дрвена пушка на десном рамену, о појасу на узици сабља са лименим балчаком, ноге у извиксаним кожним чизмицама, срозане црне чарапе, црне панталоне трофртаљке, бела кошуља закопчана под гркљаном, бела јакна са великом дуплом крагном и машилијом на грудима. А у врху је неко крупним ћириличним словима написао: „Темишвар 1898“, црним фломастером.

„Види се да ће пропевати, а има тек пет година“, поновила је бар сто пута и обавезно рецитовала његову „Буру“ објављену у сомборском *Голубу*:

„На сињем мору лађа једна броди, да могу само знати куда је судба води... Прешла је бура, море покоја нађе, а пена таласа грли последњи део лађе.“

У школи је организовала неколико такмичења и књигама наградила ђаке који су најбоље декламовали и који су највише стихова или пасуса знали напамет. Један њен ученик, данас доцент на Математичком факултету, могао је, без прекида, без капи воде, да изговори *Дневник о Чарнојевићу*, од „јесен, и живот без смисла“ до „али ако умрем, погледаћу последњи пут небо, утеху моју, и смешићу се“.

Моја мама једино није подносила чаршијске трачеве, критичке текстове и зборнике посвећене њеном једином писцу.

„Неће мени нико тумачити *Ишаку и коменџаре, Нуреворејсе, Сеобе, Чарнојевића, Париска писма, Ламенџ...* ни биографске податке“, говорила је ако би неко у друштву поменуо ишта о делу и лику Милоша Црњанског, њеног књижевног патријарха, ако би цитирао или препричавао шта пишу Богдановић, Глигорић, Винавер, Ристић, Палавестра, Џаџић, Милошевић, Петров, Зорић, Петковић, Јеремић, Недић, Ломпар и сви по списку.

„Шта ће књигама тумачи који мисле да боље од писца знају шта се крије у тексту; оне саме говоре, све у њима пише“, њене су речи.

2.

Листам мамин дневник, сачуване су три свеске, ево неколико фрагмената:

„Мој најсрећнији дан, после порођаја. Видела сам га, видела најзад, у великој сали Дома омладине. Говорио је, умилно шушкетајући, о лирици и животу, младим песницима који су кроз завесу излазили на бину, студирали су са мном на групи. И онда додао како су сви они почетници, признати и припознати, међусобно. Написао је у мој примерак Цвијановићевог издања *Лирике*, купила сам га још као гимназијалка, испод вињете која личи на харфу: Најбоље су књиге необјављене, а још боље ненаписане. 20. новембар 68. М. Црњански.“

„Јутро је, пада ситна киша, 29. јун 974. Пијемо прву кафу у *Влшави*: Синиша, Ступовски и ја. Гледам у отворен прозор његовог стана. Милош купује новине на киоску, у шушкавцу, необријан, као чувар који се враћа из ноћне смене.“

„13. октобар 74. Књижевни матине у Народном позоришту, подне. Гужва какву Београд није видео, галерије, партер и холови дишу пуним плућима. На бини дворске столице. Читају нам Андрић, Вучо, Матић, Селимовић, Ђопић, Раичковић и Попа, али сам ја дошла због Милоша који изговара чаробне стихове *Ламенџа*. Укључила сам касетофон, сад могу сваки дан да чујем његов глас.“

„Умро је, не верујем. Одлучио да умре.“

„Задушнице митровске, дан када Свети Петар затвара гробове. И јутрос сам била на оба гробља, оставила поскурице, упалила свеће и ставила цвет перунике на Милошев делић надгробне плоче а ружу на Исидорин крст.“

„Данас сам у великој сали Коларца, после свечане академије поводом Милошеве стогодишњице, пришла брадатом младићу који је прочитао песму *Ламенџа над Црњанским*. Кад сам га упитала зашто ништа не

учини да писац којем се и он клања добије гроб у којем ће почивати са женом која га је пратила и у добру и у невољи безмало шест деценија, одговорио ми је, преко рамена, мргодно, да он није ни ракар ни министар за тестаменте. А кад сам исто питање, већ на степеништу код гардеробе, поставила и професору Милошевићу, доживотном председнику Задужбине, он је почео да трепће, слеже раменима, укршта прсте и цупка. Његово мишљење је да, пошто није све благовремено, како треба и на време урађено, сада имамо компликовану ситуацију. Ко може да отвори тај проблем, има ли смисла преметати кости, како треба тумачити последњу вољу, Милоша није једноставно извадити из гроба, Виду није могуће пренети у Алеју, нема ко да плати трошкове ДНК анализе, преноса посмртних остатака и нов споменик, какви су прописи, а остаје отворено питање и где да буду сахрањени: на Новом гробљу или у Топчидеру, у родном месту или на Стражилову...“

Могао бих још да цитирам, мама није штедела оловку, али доста је и оволико.

3.

„Шта ће њему у гробу, у рупи под оном розетом у Алеји великана, коју су смислили неверници и ђаволови шегрти, писци ма какви да су: Глигорић, Булатовић, Селимовић, Тошовић, Јеремић, Марковић, Радовић... а поготово они остали заслужни грађани: Плаовић, Нановић, Нешковић, Веснић, Ђелић, Чубриловић, Мартиновић, Туцаков, Митић, Станковић, Братић...“, говорила је и показивала ми слике гробнице са плочама положеним

на земљу, зараслим у траву. А слова су, измрзла од мразева и испрана од киша, лишајива и окрњена.

Мама ми је, умрла је кад је инфлација на динар дописала десет нула, оставила у аманет да све учиним како би њен Милош и Вида добили своју гробницу.

Централно гробље, Орловача, Лешће, Иланча, Чонград, Стражилово, Итака... било где.

Крст да им буде кров, један и заједнички.

И ја сам покуцао на више врата.

Идем редом.

4.

Најпре сам отишао у Задужбину, основану у лето 1980. године, тада је још била у једној соби у Народној библиотеци.

Кад сам се провукао поред мргодног обезбеђења и портира, почели су да ме шетају. Те нема такве задужбине у згради библиотеке, те у дну ходника је који се пружа према Светосавском храму, те на првом спрату је поред научне читаонице, те у приземљу је поред шанка, те на левом крилу, те у собичку је који гледа на Скерлићеву улицу...

Једна љубазна госпођа отворила је прву собу са леве стране ходника. Показала ми је радни сто Црњанског, тек за лакат и један лист папира, његов мрки аутопортрет са шеширом и камени портрет који је моловао Сава Шумановић, сликар коме су усташки бојовници одсекли прсте и онда га убили као пса.

„Она тамо врата, поред стуба“, испружила је кажипрст, окренула ми шкољку са минђушом, „тамо је канцеларија

Задужбине. Они имају једног службеника, али нико не зна кад тај долази.“

Куцао сам, бадава.

Долазио сам шест пута, једном сам чекао два сата, нико да промоли главу нити да изговори „слободно, изволите, напред“.

Седми пут сам наишао на одшкринута врата, секунд пре мене кроз њих је прошао један дугајлија, малчице погрбљен и глават.

На „добар дан“ није ни мрдноу брком, руке су му до лаката биле у кутији из које су испадали папири и фасцикле.

„Извините, господине...“, замуцао сам, „тражим секретара Задужбине Милоша Црњанског...“

„Сад ће он, стиже из Врчина, само што није“, одговорио ми је преко рамена.

Стигао је један чупав младић. Носио је ранац на рамену, а у руци качицу са сиром. Клањао се и на сва рафална питања оног дугајлије одговарао: „Добро, господине Жико“ (ако се не варам), а мени је рекао да сачекам.

Одмах сам видео да ништа нема од моје мисије, секретар је листао неке папире и читао разне прописе и дописе. Дао ми је прву књигу зборника *Србија и коменџари*, црну са шупљим словима, припремљену за кафанским столом, са текстовима из историје и књижевности (Ђопић, Пашић, Самарџић, Јовановић, Рашковић, Данојлић, Бећковић, Аубин, Палавестра, Стојковић и Милошевић), са неколико факсимила, са тестаментом удове, библиографијом, награђеним писцима, планом издавања *Целокућних дела*, Статутом и жиро-рачунима Задужбине.

А завршили смо у *Малој астрoномији*, читао ми је са згужваних, масних папирића нове афоризме. Још није решио да их објави, запамтио сам тек неколико: „Афоризам је дриблинг духа на малом простору“, „Кад куцне судњи час, не помаже ни стогодишње искуство“, „Кога напусти светлост, и сенке га се одрекну“, „Ради опште хигијене, држава се стара о прању мозга“, „Ко се узда у роде, не постаје отац“, „Власт нас прати откад не идемо за њом“, „Брашно сличности добија се мељавом личности“, „Пушимо лулу мира на бурету барута“, „Тројански коњи јашу се изнутра“, „Држава, то сам и ја“, „Најтеже је кад ти умре бајка“, „Не може свет толико да нам се приближи колико ми можемо да се удаљимо“...

И да није журио на аутобус, не би ме пустио док му споменик не подигнем.

Кући сам стигао пешке, главоболан.

Листао сам *Ишаку*, бистрио „коментаре“.

Сео сам, зашиљио оловку. Написао сам кратко писмо, непуне две стране, и послао га у *Полиџику*, завршило је у кошу.

Код градоначелника Човића упао сам у време великог протеста, најбучније шетње у историји главног града. Кроз одшкринут прозор су допирали звуци пиштаљки, трумбета, звечки, добоша, поклопаца и шерпи. А док сам говорио, стојећи на прагу, он је гледао на улицу.

Подигао нос. Ломи прсте.

Очи му на плафону, гризе усну.

„Црњански?! Гробље, младићу... Треба да идете у гробљанску управу, то је у њиховој надлежности. Мени се љуља фотеља. Ја сам задужен да умирим ове масе, ову руљу на улици, не могу да изађем пред Председника док траје ова маскарада, локални избори још нису готови...“

Увече сам отворио *Ембахаде* и читао до зоре, читао Милошеве кочоперне речи и мамине коментаре на маргинама.

Искључио сам телефон.

У радном кабинету покојног Зорана Ђинђића, по препоруци једног његовог друга из времена студентских штрајкова, био сам оног дана кад је скидана петокрака са Двора.

Ландарао је рукама, командовао, мобилни није скидао са ушне шкољке.

Дизао обрве.

Нисам сигуран да је чуо шта говорим.

„Обавићемо и то, све ћемо вратити у нормалу, идемо редом...“, говорио је преко рамена.

А онда је прошао поред мене, као да је упао у вихор или вир, нестао. Нико није знао ни куда је отишао ни када ће се вратити.

Чекао сам на клупи у парку да се алпинисти спусте са дворског торња, у холу сам видео орлове који ће раширити крила до облака.

Пролазио је поред мене неколико пута, нисам стизао ни за рукав да га повучем а камоли реч да изговорим.

Хтео сам да одем код њега и кад је постао председник владе, хтео сам да му емајлирам писмо из мог рачунара, хтео сам да му пошаљем поруку на мобилни, хтео сам да га сачекам негде иза ћошка, али је метак стигао пре мене.

Отишао сам на мамин гроб и ћутао.

Упалио свећу.

Крст на гробници породице Ружић лежао је у корову, поломљен и запрљан. Цвеће увело, из црне кесе испало смеће.

На један крак розете у Алеји великана, конха XII, гробница 1a, увек сам се питао коме је тако шта пало на памет, уклесана су још два имена.

Поново сам читао *Kod Hyperborejaca*, мама није била баш заљубљена у ту књигу, а за мене је то прво српско дело за двадесет и први век. Ни роман, ни путопис, ни памфлет, ни успомене, ни поезија, а све то у сваком реду.

Трећи градоначелник са којим сам укрстио речи, одмах после октобарског преврата, био је историчар Милан Ст. Протић. Крупан момак, висок, а има ситну главу, кратко чело и чкиљаве очи.

Седим, он цупка, са слушалицом.

Грицка оловку.

Чекам да заврши разговор, први, па други, па трећи...

„Црњански?! Громада... а шта сте му ви?“

„Моја мама га је обожавала.“

„Јесте ли му какав род?“

„Не, господине.“

„Шта ви, младићу, хоћете? Ако се не варам, Црњански је умро пре две деценије.“

„Хоћу да Милоша изваде из гроба, да Виду изнесу из породичне гробнице, да им кости буду положене у једну раку, под исти крст.“

„Знате шта, господине, мене су овде поставили привремено. Чекам само потврду од америчке администрације, Стејт департамент, послужићу боље овој мученичкој земљи као амбасадор. Проверите како те ствари стоје у Удружењу књижевника, шта пише у тестаменту, има ли какву улогу у томе Задужбина, покрените дебату у новинама... а кад Србија поново постане независна држава...“

Изашао сам на прстима, није ни приметио.

Дуго сам гледао репродукције Микеланђелових скулптура и сцене из Сикстинске капеле, читао о матери његовој, о оцу.

У зору, уз горку кафу и димове, прочитао сам „Finistère“, по Бог зна који пут: „Био сам на крају света; место живота, видех једну благу, бескрајну, зелену светлост.“

Пре него што сам стигао и до мог четвртог градоначелника, а прохујаће три тумараве године, људи су умирали као муве, позвао сам управника Новог гробља.

Звао сам пет дана: ујутро, у подне, око десет, пред крај радног времена...

Промукла му секретарица.

Он стално обилази парцеле: раскопава, окопава, прекопава, премерава, проверава и разбраја, виси негде у граду на састанцима, у крематоријуму, не држи га фотеља.

Одлазио сам са цвећем и свећама на Милошев, на Видин гроб, до наше породичне гробнице, на кумов и на гробове познаника и славних покојника, ловио сам управника.

Сударили смо се на прагу цркве, познао сам га по брковима.

Шанта, вуче леву ногу.

„Господине управниче, имате ли минут за мене?“

Прота му је нешто дробио.

„Само час...“, окренуо ми је десни длан.

Почела је киша, ушао сам за њима у храм.

И кад смо се погледали у очи, кад смо сударили стомаке, кад сам му истресао оно главно што сам знао о Црњанском, кад се и прота укључио, одржао нам је кратко предавање:

„Сахрањивање је свети чин, а прекопавање гробова је светогрђе. Треба мртве оставити да почивају у миру, доста им је било трке и збрке за живота. А то што овај господин хоће (окренуо је лице проти који је климао главом и мрсио прсте око крста), није он први, долазила је и једна госпођа, готово је немогуће. Кости Милоша Црњанског су у заједничкој гробници са још четири, а заправо двадесетак покојника. Све је то под оном каменом плочом труло и помешано. Ко ће се усудити да подигне у ваздух кост и каже: 'ово је Милошева вилица, карлица или натколеница'?! По позитивним прописима, његова жена не може у Алеју, а за пренос би требало покупити све кости његове. Требало би прах послати у белосветске лабораторије, тамо где утврђују старост костију и од хиљаду година, испитати де-ен-ка, а сви добро знамо да покојни Милош и блаженопочивша Вида нису имали потомака од којих би научници могли да узму узорак за анализу.“

Прекрстио сам се, трипут, куцнуо се са протом у *Божуру* (мислим да се зове Сава), а не знам да ли сам сео у такси или трамвај.

Код куће сам попио пола литре кафе, истуширао се и чуо сирену.

Те ноћи је почело бомбардовање.

Буљио сам у екран.

Гађани су мостови, возови, касарне, телевизија, колоне избеглица, далеководи, шупе, топлане, школе, хангари, тенкови, кафане, аеродроми, затвори, приватне куће, брда, путеви... а сузе су ми потекле кад је срушен торањ на Авали.

Седео сам у кући и читао.

Роман о Лондону ми стоји отворен на 212. страни, подвучен је последњи ред (мамина рука). Весела реплика енглеске болничарке: Секс је корен свега. Неко ми је рекао да је у речи *rooth* последње слово вишак или коректорска грешка, али та ерата се кочопери и на 340. страни.

Од господина Тешића сам чуо да Црњански, због грешака у првом издању *Дневника о Чарнојевићу* (библиотека „Албатрос“ Свесловенске књижарнице, 1921. година: *верна* а треба *дерна*, *проку* а треба *мраку*, *џроме* а треба *џрме*, *жао* а треба *знао*, *звана* а треба *звона*, *џумена* а треба *румена*... итд.), није диванио са Тошом Манојловићем све до повратка у земљу и до свечаног ручка у хотелу *Ексцелзиор*, који је платио Александар Ранковић, две или три ноћи уочи Брионског пленума.

„Тодоше, дошао је крај нашим емиграцијама“, рекао му је Милош преко тањира. „Мојој у земљи анђела, твојој у благу Бечкерека. Сањао сам те у Лондону двадесет и један пут.“

Код градоначелнице Хрустановићке ишао сам са новим секретаром Задужбине, уредником Митом Тасићем. Нашли смо се у собичку у Француској улици, појели смо по шаку лесковачке спрже, залили грла и договорили наступ.

„Задужбина је сиромашна, видиш у каквом сам ћумезу или кавезу затворен. Нема пара за папир, немамо телефон, нема где ни да седну три човека. Тражићемо да град покрије трошкове ископавања, преноса и места за нову гробницу, а онда ћемо живе писце укључити у акцију скупљања прилога за споменик.“

„Заслужио је да му браћа по перу“, сложио сам се одмах, „подигну обелиск, али са крстом.“

У мени већ познатом кабинету добили смо густе сокове и хладне кафе.

Стално је неко улазио, пролазио, звонили су телефони, неко излазио.

Права промаја.

Све ће градоначелница учинити што је у њеној моћи. Градска влада донеће уредбу и одлуку. Секретар је то већ нотирао.

Она ће анимирати привреднике да одреше кесу, спава са *Сеобама* под узглављем, Секретаријат за културу и Задужбина ће оформити одбор, колико она воли *Ишаку*, прошетала је по том острву уздуж и попреко, даће саопштење за новине...

А ја добро знам да ни прстом ни гузицом није мрдула до данас. Нити ће! Истиче јој мандат, као и свима овима што су у власт јурнули као жедни преко потока...

„Ништа од гроба, мама“, зуји ми, бруји, шкрипи, бробоће, шобоњи, кљуца нешто у глави.

Ређам Исаковиче: јего благородије Павел, па честњејши Вук, па Аранђел, Трифун, Петар, Ђурађ, Исак, Јурат, па зјело богата Варвара, па Дафина, Ана, Катинка, Кумрија...

Не могу да заспим, бројим овце.

Гледам у слику на зиду, накривила се улево, мали бициклиста креће према мени.

Труби ли, труби.

У лифту сам се заглавио са комшијом Станком и госпођом Мицовић (ако сам добро чуо). Журе некуд, охладиће им се пасуљ, преламају мушку и женску страну, не виде прст испред носа. Док нису стигли мајстори, сити смо се напричали.

„Комшија, сад сам ја уредник у *Новом експресу*, напиши ти нама писмо о томе.“